

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע

"חג הפסח – הגדה של פסח"

עורך: הרב יוסף ברגר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com - 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

זמן הרתנינו!

כתב הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע (קדושת לוי, שבועות) "והנה אנו אומרים בפסח 'זמן הרתנינו' ובשבועות 'זמן מתן תורתנו', והרי כבר עברו זמנים טובים (הרכה), כלומר, היה לנו לומר 'זמן שיצאנו לחרות' ולא 'זמן הרתנינו', וכן זמן שנתן לנו תורתנו ולא 'זמן מתן תורתנו' דמשמע מכך שגם עכשיו בכל שנה ושנה הוא זמן הרתנינו וזמן מתן תורתנו, והענין הוא, שבכל שנה ושנה בעת שאנו מקיימין מצוות ההג כגון השבתת המין ואכילת מצה בפסח מתעורר עלינו הארה גדולה כמו שהיה לאבותינו בעת יציאת מצרים בשכר המצוות שקיימו, כמו כן גם אנחנו, כשאנו מקיימים המצוות מקבלים הארה שהיה לאבותינו, ועל ידי קיום מצוותינו אנו מעוררים בכל דור הארה זו...

וכן מובא בספר 'דרך ה' (ח"ד פ"ז) לרמח"ל זי"ע: "ושורש כולם הוא סדר שסדרה החכמה העליונה, שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשבוע תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו אור מעין האור הראשון ותהודש תולדת התיקון ההוא כמו שקבלו..."

ומבואר ב"מכתב מאלה" כי לא הזמן עובר על האדם, אלא האדם נוסע בתוך הזמן. למשל: בשבת הראשונה כאילו נקבעה 'תחנה' ששמה שבת, ובכל שבוע ושבוע מגיע האדם לאותה 'תחנה' עצמה – ממש אותה השפעת קדושה עצומה של שבת בראשית. וכן במועדים: בכל שנה ושנה חוזר האדם ומגיע אל 'תחנת' גאולת מצרים, אשר בזמן ההוא אפשר להשיג השפעת הגילוי של הירות – זמן הירותנו כמש"ל.

גודל מעלת יום טוב דפסח!

הג הפסח נקרא בתורה 'שבת' כמו שכתוב (ויקרא כג. טו) "וספרתם לכם ממחרת השבת". ומעם הדבר הסביר הרה"ק בעל ה"נתיבות שלום" מסולנים זי"ע כי שבת קביעה וקיימה ואינו ע"י קידוש בני ישראל, ואילו "יום טוב" נקבע ע"י בני ישראל בקידוש החודש. ומרומז בזה שפסח הוא כולו הארה ואתערותא דלעילא משמים, אף שלא היו ראויים ישראל כלל, ולכן הריהו כ'שבת' ללא תפיסת יד אדם כלל, אלא משמים נתנו לנו מתנה את יום זה כיום קדוש לכל הדורות.

וא"כ יש להבין, מדוע נזכר הפסח בשם זה רק למחרת הפסח – "ממחרת השבת" ולא מוזכר בתורה שם זה כשהתורה רוצה לצוות עלינו את ציווי אכילת מצה? ועוד, הרי בתורה אנו מוצאים שהג זה נקרא גם בשם "פסח", או "חג המצות"? אלא מובא בהגדה של פסח "אתה בחרתנו", שאפשר לבאר זאת, על פי מה שמסופר על רבה של ירושלים הגה"ק רבי יוסף היים זוננפלד זי"ע: שפעם באו אליו אנשים נכבדים מהוי"ל לרארץ בערב פסח ואמרו לו שרוצים להתארח אצלו בפסח, אך אינם רוצים להיות כעניים בפסח. ולכן רוצים לשלם בעין טובה ונדיבה על הסעודות. הסכים הגרי"ח לארחם על שולחנו, ולקח מהם את הכסף. ואמנם התארחו אצלו בליל הסדר וסעודת היום והתענגו מרוב טוב ברוחניות ובגשמיות. למחרת כאשר הגנו יום שני של גלויות באכסניה שלהם, הופיע הגרי"ח והניח את הכסף על הארון, באומרו להם: "מלכתחילה לקחתי מכם את הכסף רק כדי שתהיה לכם הרגשה טובה שאתם משלמים על הסעודה ואינם אוכלים נהמא דכסופא, אבל עכשיו הרי לכם הכסף בלב שלם".

ולפי זה יבואר לענינינו, בתחילה נאמר בתורה שפסח הוא "יום טוב" – "חג המצות" חג הפסח, כדי לתת לנו הרגשה טובה שגם לנו יש איזו שייכות ע"י עבודתנו בהארה זו, אבל למחרת אומרים את האמת שהוא בבחינת 'שבת' והכל הוא הארה ומתנה משמיא.

ובכדי להדד את ענין זה שהג הפסח בא אלינו רק כמתנה משמים והוא כולו הארה שמימית – אביא בפניכם את דבריו הק' של הרה"ק רבי ברוך ממעזיב' זי"ע שפירש את הפסוק (שמות יב. כג) הכתוב במכת בכורות "ופסח ה' על הפתח", שבפשוטו, הפירוש, שהקב"ה ידלג על פתחי בתי ישראל, ולא ייכנס להרוג את בכורי ישראל. אבל הוא פירש זאת ואמר: על פי דברי הו"ל שאמר הקב"ה לישראל: אם אתם רוצים לחזור אלי בתשובה, ואינכם יודעים איך לעשות זאת, אז מספיק "פתחו לי פתח כהודו של מחט" – התחילו לשוב אלי מעט בכוחות עצמכם באתערותא דלתתא (בהתעוררות מלמטה), "ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם" – ואני אסייע בעדכם להמשיך ולשוב בתשובה שלימה ולהשפיע לכם רוב טוב והסד כפתחו של אולם.

אך אמר הרה"ק ממעזיב' זי"ע – סדר זה הוא בימים כתיקונם, אבל במצרים כאשר היו ישראל שקועים בעמקי הטומאה בתוך המ"ט שערי טומאה, וגם את אותו פתח קמץ לא היו יכולים לפתוח בכוחות עצמם, "פסח ה' על הפתח", כלומר, יותר ודילג על אותו פתח שביקש – "כפתחו של מחט", וגאל אותם באתערותא דלעילא (בהתעוררות מלמעלה), עם הארה שמימית, אף על פי שלא היו ראויים מצד מעשיהם, וזאת מתוך רוב רחמיו והסדיו!

עוד אביא בפניכם כסיוע לדברים הנ"ל את הביאור הנפלא למאמר הו"ל (בבא מציעא סא): "כל המלוה בריבית כאילו כפר ביציאת מצרים". ולכאורה יש להבין מה הקשר בין ב' העניינים?

אלא המתכונן בשורש איסור ריבית, יראה, שהוא מפני שהתורה רצתה שהאדם יבוא לעזר הכירו שנמצא בעת מצוקה ואין לו מאומה, ויעניק לו בחינם אשראי והלוואה עד שישב לאיתנו ויפרע לו הלוואתו.

החסד זה הוא יסוד גאולת מצרים, כי ישראל היו שקועים בעמקי הקליפות והטומאה כמו שכתוב בתורה "זאת ערום ועריה" – מכל מצוות והון עצמי, אלא שהקב"ה ברוב רחמיו השאל והלוה להם אורות ושפע גדול, מתוך אימון שישבו זאת מיד לאחר יציאת מצרים בעבודתם כמ"ט ימי הספירה ובקבלת התורה בהג השבועות.

ולכן המלוה בריבית שאינו מוכן להעניק בחינם לחבירו אשראי והלוואה כשאין לו – הרי זה כאילו כפר ביציאת מצרים, שענינו כאמור השאלת מדריות והמתנת פרעון ללא שכר כלל.

מכל זאת, אנו רואים את גודל קדושת הלילה הזה, שיסודו בימי יציאת מצרים, והוא ליל שימורים לכל הדורות לקבל את אותם דרגות שמימיות שהיו בימים ההם וגם בזמן הזה!!!

ליל הסדר!

הטעם שנקרא הלילה הקדוש הזה – "ליל הסדר", מובא בהגדה של פסח "אתה בחרתנו" את שביאר וכתב הרה"ק בעל השפת אמת מגור זי"ע: כי יציאת מצרים הרי היתה בחפזן בלי סדר ולמעלה מהכלים והדרגה של עם ישראל. ותפקיד ליל הסדר בכל דור הוא, לסדר דבר דבור על אופנו וליישב את סיפור יציאת מצרים בלבו של כל אחד ואחד ולהחזירה בלב האיברים...

עוד מבאר הרח"ק בעל השפת אמת ז"ע ליל יציאת מצרים נקרא "ליל הסדר", כי בו נעשה 'סדר' בעולם, שכן כל זמן שהעם הנבחר הנקראים "בני בכורי ישראל" היו נתונים תחת השפלה שבאומות, היה העולם בלי סדר ראוי, בבחינת "שפחה כי תירש גבירתה", ויציאת מצרים ההזירה את הסדר בעולם. וכן ענין ליל הסדר בכל הדורות הוא להעמיד את העולם ואת היהודי הפרטי על מקומו וכנו...!

ממשיך הרח"ק בעל השפת אמת ז"ע ומבאר עוד: שלמרות שעניינו של לילה זה, הוא לפרסם את הניסים הגדולים שעשה הקב"ה לעם ישראל שהם ניסים "למעלה מן הסדר", עם זאת נקרא לילה זה "ליל הסדר", כי זה גופא החידוש של ליל זה, להורות שכל מציאותם של ישראל הוא למעלה מן הסדר והטבע, ולכן הניסים שנעשים להם אינם הריגים ושונים, אלא זה גופא הסדר שלהם. דהיינו שה"למעלה מן הסדר" הוא ה"סדר" שלהם...!

כיוצא בזה מפרשים הראשונים שהשאלות של "מה נשתנה" אינם על עצם ציווי הלילה, אלא על מה שנראה נגוד ביניהם, שמצד אחד אוכלים מצה, יושבים מסובים דרך הירות, ומאיך אוכלים מרור שהוא זכר לעבודת.

ולאור זאת יש לפרש את התשובה: "עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה", ולא באופן טבעי. ומאז אצל יהודים ה"למעלה מן הטבע והסדר" הפך ל"סדר", הנהגה קבועה שהיא למעלה מהטבע!

כל מציאותם של ישראל הוא למעלה ומחוץ לסדר הטבע והכריאה, וכן רואים בהתנהגותם – כשהם עולים, עולים עד לרקיע, וכשהם יורדים, יורדים עד לעפר. ואף בהנהגה עמם, כשהם עולים אין כל אומה ולשון שולטין בהם, וכשירדים נמסרים תחת שלטון שפילה שבאומות, כל חייהם וקיומם נימי, מחוץ למעגלי כל הסדרים.

ולכן, זהו הסדר של יהודים בלילה קדוש זה: מצה ומרור כרוכים זה בזה, מסובין דרך הירות ולובשים לכנים לזכרון יום המיתה, שותים יין דרך שמהוה ואוכלים ביצה לאבלות, זכרונות עבר ותקוות עתיד מעורבבים זה בזה, מי מלח של דמעות וזרוע נטויה, סדר של "למעלה מן הסדר", של עליות וירידות שתוכנם המשותף היחידי הוא היותנו מונהגים ומושגחים על ידו יתברך בעינא פקחא ורחימא כאשר ישא האומן את היונק, בין שאנו למטה מן הסדר – דווים ולחוצים, ובין כשאנו למעלה מן הסדר – נעלים ובני הורין...!

ליל הסדר!

בשנה אהת כאשר נכנס הרח"ק בעל הישמחה ישראל מאלכסנדר ז"ע לבית מדרשו לערוך את ה"סדר" נענה ואמר לפני הקהל: "מי שאיננו מאמין כי גם הרשע הגדול ביותר יכול להתהפך בלילה הקדוש הזה לצדיק גמור – הוא הוא אותו רשע הנאמר בהגדה...!

בשנה אהרת כאשר יצא הרח"ק בעל הישמחה ישראל ז"ע מהדרו שבבית המדרש לעבר השולחן והגיע לשולחן בו ערך את הסדר, פריץ בקול שאגה: "קדש!" "יהודי קדש את עצמך, אל תחמיץ את ההזדמנות הניתנת לך בלילה הזה לעלות ולהתעלות...!"

ובעוד שהקהל עומד וקולט את הדיברה הראשונה ומחליט בנפשו להפש את הדרך להתקדש, באה הדיברה השניה ביתר שאת וביתר עוז: "ורחץ!" יהודי! טהר את עצמך ורחץ מעבירות שבידך, ורק אז תעמוד על מצבך העגום שהנך נמצא בו". כל הקהל שנכח שם עצר את נשמתו מרוב פחד ויראת הכבוד ששרה שם באותם רגעים נצחיים, כל אחד חושב בלבו כי בוודאי אליו מתכוין הרבי...!

אך אחרי רגע של דממה עובר הרבי למידת הרחמים, וברוח אבהית מפרש הוא את דיברתו השלישית: "כרפס!" "התבוננו בכרפס, מהו? כסך הכל ירק כמו שאר ירקות, רק עליו יוצאים החוצה ואילו הוא טמון עמוק באדמה. מי שם לב אליו ומי מתחשב בו כל ימות השנה, ועם זאת, כשיליל הסדר מגיע מעלים אותו על שולחן מלכים, קחו אפוא מוסר ותלמדו ממנו, כי אף שבכל ימות השנה, הנכם שקועים בכל מיני מעשים חומריים ככרפס הוזה ששקוע באדמה, הרי אם תרצו מסוגלים אתם להגיע בלילה הזה למדרגות רמות ונשגבות...!"

ביצה!

הרח"ק רבי מרדכי מאויזביצה ז"ע בספרו מי השילוח נתן הסבר מעניין לכך – שביין הדברים שמוניחים בקערת ליל הסדר הוא ביצה, ואת ההסבר נתן על פי דרכו המיוחדת אותה הוא דרש כל הזמן ואף זעק זאת לחסדיו בכל עת: לעולם אל תעשו דבר שעשיתם אותו אתמול רק משום שעשיתם אותו אתמול...!

וכך גם הסביר את הפסוק: (דברים טז כב) "לא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלוקך" – אל תאבן את המושגים, אל תקפוי את השגותיך! "אלוהי מסכה לא תעשה לך" – אל תצוק את עבודת ה' לדפוסים קבועים, דוממים, אלא תמיד תוסיף ותשאוף לעלות עוד ועוד! להתקדם הלאה!!! ולכן הסביר – זהו הטעם שאנו שמים את הביצה בליל הסדר, משום שהביצה מסמלת את שלב הביניים לדור הבא – בין התרנגולת לאפרוח. לומר לך, שאף יציאת מצרים, ניסיה וגילוייה אינם השיא. יש לראות בהם רק דרגת ביניים להשגות שעוד יבואו, להעפלה בשלבי ימי הספירה... לקבלת התורה, כמו שאמר הקב"ה למשה רבינו "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים בהר הזה" – כל היציאת מצרים היא בכדי להגיע למטרה הנכספת: קבלת התורה...!

לכאורה צריכים להבין מהן ענין ביצה שהוא מאכל אכלים, להג הפסח? אלא **במשנה ברורה** מובא ש"ביצה" בארמית היא "ביעא", ויש בזה רמז "דבעי רחמנא לפרוק יתנא" – שרצה ה' לגאול אותנו. כמו כן, **בספרים מובא רמז נפלא** לטעם שאוכלים ביצה, ולקשר בין ימי המועדות, על דרך הא-ת-ב-ש. (הוא אחד מדרכי הרמז שאפשר בהם לפרש את התורה. ובדרך הזה אנו נוקטים שהאות הראשונה שבאל"ף ב"ת מכוונת עם האות ת' והאות ב' השניה שבאל"ף ב"ת מכוונת עם האות ש' שהיא השניה כלפי סוף האל"ף ב"ת וכן הלאה בשאר האותיות): היום בשבוע שחל בו א' של פסח – הוא היום שחל בו תשעה באב. היום בשבוע שחל בו ב' של פסח – הוא היום שחל בו שבועות. היום בשבוע שחל בו ג' של פסח – הוא היום שחל בו ראש השנה. היום בשבוע שחל בו ד' של פסח – הוא היום שחל בו קריאת התורה האחרונה של המשה הומשי תורה, דהיינו שמהת תורה. היום בשבוע שחל בו ה' של פסח – הוא היום שחל בו צום כפור. היום בשבוע שחל בו ו' של פסח – הוא היום שחל בו פורים.

נמצא שהיום הראשון של פסח הוא אותו יום בו יהול גם תשעה באב. ולכן נהגים לאכול בו ביצה שהוא מאכל אכלים. ואכן, הו"ל (איכה רבה) רמזו לקשר שבין ליל הסדר לתשעה באב בדרשתם על הפסוק (איכה ג. טו) "השבועני במרורים הרוני לענה" – מה שהשבועני במרורים בלילי פסח הרוני לענה בליל תשעה באב...!

קדש!

בירושלמי (פפחים לו.) איתא: שארבע כוסות הם כנגד ארבע כוסות האמורות בענין שר המשקים. וצריך להבין מה הקשר של כוסות שר המשקים עם נס יציאת מצרים.

בפשטות הקשר בזה כי אז התחיל סדר הגלות והגאולה. יוסף עלה לגדולה ויעקב ירד מצרימה וכו'. ובליל זה הזורים לנקודת ההתחלה, ומתברר שהכל היה מתוך 'סדר' ותכלית לזכך את עם ישראל לקראת היותם לעם הנבחר.

וביתר עומק יש שמבארים: הדנה צריך להבין למה פתר יוסף לשר המשקים שפרעה ישיב אותו לעבודתו ולמשרתו כבתחילה, ואילו לשר האופים פתר שיתלו אותו.

והביאור בזה, דהנה שר המשקים בחלומו ביטא את תשוקתו ונגעויו לשוב להיות קרוב לאדונו ולשרת אותו כמו שכתוב "יוספר שר המשקים את חלומו ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני. ובגפן שלשה שריגים והיא כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכולותיה ענבים. וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה". הוא לא איבד את התקוה, וזה היה חלומו – לשוב לימים הטובים לשרת את אדונו. ולכן פתר לו יוסף שאמנם יצא מהבור ויהזור לאיתנו. כי אם גם בתוך הבור עדיין נשאר עם השאיפה להזור ולשרת את אדונו הרי בוודאי יהזור לזה, אבל שר האופים הלם בעלמא שיש עליו מעשה אופה והעוף אוכל ממנו, ולא רואים צמאון להזור לשרת את אדונו ולכן פתר לו שיתלו אותו.

ולכן נקבע בליל הסדר ד' כוסות כנגד הכוסות שבחלום שר המשקים, להורות שגם בהיותנו בבור הגלות אנו ממשיכים לקוות ולהלום להזור לימים כבתחילה לשרתו ולעבדו. "ותערב לפניך עתירתנו כעולה וכקרבן. אנא רהום ברחמיך הרבים. השב שכנתך לציון עירך וסדר העבודה לירושלים".

ואפשר שזה נרמז במה שאומרים בסוף ליל הסדר "בקרוב נהל נטעי כנה. פדויים לציון ברנח". ורבים התקשו בביטוי "נטעי כנה". ויש מפרשים שהוא על שם הפסוק האמור בשר המשקים (בראשית יג) "והשיבך על כנך". שיהזור לעבודתו, וכן עם ישראל מכה חלומותיהם ושאיפותיהם יחזרו לכנם – פדויים לציון ברינה...!

כרפס!

יש שדורשים כאן רמז, מדוע מובלים את ה"כרפס" במי מלח? כי "כרפס" בגימטריה ש"ם, ולכן מטבילים אותה בימי מלח, רמז לתורה שצריכים ללמוד אותה כאשר אוכלים פת במלח...!

חלוקת אגוזים.

בשׁו"ע (תעב. טז) איתא דנהגים לחלק אגוזים לקטנים כדי שלא ישנו וישאלו. ויש להבין עניין חלוקת האגוזים דווקא לביל פסח.

ובהגדה "אתה בחרתנו" מובא הסבר נחמד, דהנה אחת מהדרכים לדעת האם קמן יכול להיחשב כגדול לגבי קניינים וכדומה, מובא בגמרא (גיטין סד:): שנותנים לו אבן וזורקו או אגוז ונוטלו, וזה סימן שכבר התבגר. וכן זה גם מברר לנו אם אפשר לשחוט עליו הפסח, כמו ששינונו (סוכה כט:): על הפסוק (שמות יב. ד) "איש לפי אכלו" – רבי יהודה אומר: עד שיכול לברר אכילה, כיצד. נותנין לו צרור וזורקו, אגוז ונוטלו.

ומסביר הרמ"ק בעל ה"שם משמואל" **מסוכטשוב זי"ע** כי כלפי חוץ אבן ואגוז שווים שאינם ראויים למאכל, אלא שבאגוז יש פנימיות הראוי למאכל אם שוכרים הקליפה. ולכן אם יש לקמן הבחנה בפנימיות הרי זה סימן גדלות!...

ועל פי זה יובן מדוע מהלקים אגוזים לקטנים, דהנה כלפי חוץ התנהגו בני ישראל כמצריים, כמענת המלאכים: "הללו והללו עובדי ע"ז", וכל החילוק ביניהם היה בפנימיות. וכפי שאמר הקב"ה למשה רבינו שהסתפק בזכות בני ישראל להינאל "ראה ראיתי", ודרשו חז"ל (שמות רבה מב) שאמר לו: אתה רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראיות. פירוש, "שתי ראיות" היינו ראייה רגילה וראייה פנימית, לפנימיותם של ישראל שתוכם רצוף אהבה. וזה ענין חלוקת האגוזים דווקא לקטנים, לרמוז על גדול התמלה והרחמים שהקב"ה עשה לישראל בהוציאם ממצרים כאשר בחן את פנימיותם, כאותם קטנים שנותנים להם אגוז בכדי לראות האם הם יודעים לכהון את פנימיות האגוז...

הא לחמא עניא

נהגים להגביה הקערה בשעת אמירת הא לחמא עניא. ויש להבין ענין הגבחה הקערה. בשם השל"ה חק' זי"ע מובא דענין הגבחה הקערה מרמוז על היותינו שפלים, והגביהנו ה' ממצרים.

יש מוצאים כאן רמז לדברי הוזהר חק' (תצוה קג): דעניני הפסח מצילים מימי הדין בתשרי, דהנה האותיות שבאות לאחר המילה "קערה" הם "שופר", לרמוז, שכשם שתקיעת שופר מצילה מן הדין ככה מידת היראה, כך המצה לביל פסח ממתקת הדין ככה מדת האהבה...

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלים חמין ומצה הלילה הזה כולו מצה.

בספר "שפתי מנחם" להגאון רבי מנחם מנדל ברנר שליט"א מפרש את שאלה זו על פי דברי הרמ"ק בעל הבני יששכר זי"ע (מאמרי הודש ניסן מאמר ה') שמבאר את החילוק בין חמין למצה, שהנה 'חמין' – העיסה מהמיצה ותופחת לאחר מעשה האומן, ולכן זה מרמוז על היפוך האמונה, שיש משהו נוסף מעבר לעשייה. משא"כ 'מצה', אינה תופחת לאחר מעשה האומן, אלא נשארת באותה צורה משעת עשייתה, ולכן זה מרמוז על אמונה, שהוא ואין אחר נוסף וזלתי.

ובדברי הוזהר חק' (ה"ב קג): דמצה נקראת "מיכלא דמהימנותא", והיינו מאכל אמונה, עד כאן תוכן דבריו חק'.

ומעתה על פי זה נראה לומר, דהנה בכל השנה, האדם מלא בשאלות וספיקות, ומרמוז על שיתוף של החמין ומצה כאחד, ואולם בחג המצות, שהוא זמן של אמונה, לאחר כל הניסים שנעשו לאבותינו ולנו, וכמובא לעיל, שניסים אלו מתעוררים בכל שנה ושנה, אזי האדם כל כולו באמונה שלימה ללא שום ספיקות, וזה מרמוז על מצה שהוא מאכל אמונה.

וזהו הפירוש בשאלה הראשונה של פתיחת ההגדה "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלים חמין ומצה" – היינו, שאנו מעורבים בין מאכל החמין שהוא היפוך האמונה למצה שהוא מאכל האמונה, "הלילה הזה כולו מצה" – אבל לביל התקדש החג אנו זוכים לליל שהוא כולו מצה – אמונה ללא שום פשרות וספיקות!...

עבדים היינו לפרעה במצרים

מסופר, כי ביום טוב ראשון של חג הפסח, הלך הגאון רבי חיים לייב אוירבאך עם בנו בן השמונה – לימים הגאון רבי שלמה זלמן אוירבאך זי"ע לכותל. בדרך פגשו את רבה של ירושלים, הגאון רבי יוסף חיים זננפלד זי"ע. שאל רבי יוסף חיים את הנער: האם שאלת אמש ארבע קושיות. השיב הנער בחיוב. ובשנה שעברה גם שאלת. כן! ומה ענו לך. השיב הילד: "עבדים היינו". אם כן – שאל רבי יוסף חיים – מדוע חזרת ושאלת גם השנה.

כעבור שנים סיפר זאת הגרשז"א לנערים בשערי חסד ושאלם זאת. ניסה כל אחד לענות זה בכה וזה בכה. אמר להם הגרשז"א: "אני בילדותי ניסיתי לענות, משאל ידעתי פרצתי בכי".

ובאמת התשובה היא שסיפור יציאת מצרים אינו לצורך ידיעה, שהרי אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים מצוה עלינו לספר, אלא מטרתו להחדיר את האמונה ביציאת מצרים בלב ובמעמקי ההרגשים. למעלה ועמוק יותר מן הידיעה, וזו עבודה שאין לה סוף, ומתעצמת משנה לשנה...

כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד חכם ואחד רשע

יש להבין דלכאורה חכם ורשע אינו דבר והיפוכו, והיה לו לומר חכם ופיפש, או צדיק ורשע? אלא תירץ הרמ"ק בעל הבית ישראל מגור זי"ע מכיון שאין אדם הומא אלא אם כן נכנס בו רוח שמות, נמצא שהרשע הוא היפך החכם... וכן אמר הרמ"ק רבי **בונים מפשיחא זי"ע** – רמ"ח מצוות עשה אפשר לומר בשני מילים: "היה חכם", וכן שם"ח מצוות ל"ת אפשר לומר בשתי מילים: "אל תהיה טיפש"...

הרמ"ק רבי יואל מפאטמר זי"ע את הנאמר: "אחד חכם ואחד רשע", דהרי לכאורה נכון יותר לומר אחד "צדיק" ואחד רשע, שזהו דבר והיפוכו? אלא שרצה ללמדנו שלעומת הרשע הבא לנגדנו, לא תועיל מדרגת "צדיק" לבדה, כי הרשע לוחם בערמוניות בשקר ובזיוף נגד הצדיק, שאינו מעלה על הדעת כי בהתנהגות הרשע טמון שורש רע. לפיכך צריך האדם להיות "ערום" ביראה (ברכות יז.), ובנוסף למריוגת "צדיק" עליו להיות גם "חכם", שישכיל להסיר המסכה מעל כוונותיו הרעות של הרשע...

כן הוסיף הרמ"ק רבי **יואל מפאטמר זי"ע** ב"ירושלמי" מוזכר הבן ה"תם" בלשון שוטה, ועונים לו את התשובות שב"בבלי" עונים לחכם, ויש להבין הטעם בזה?

אלא אמר: הירושלמי קורא ל"תם" טיפש, דבשלמא בכל העולם אדם חסר דעה ראוי לכנותו בלשון המעטה "תם", אבל הירושלמי בארץ ישראל קמירי, והרי אוירא דארץ ישראל מחכים, ועם זאת לא החכים, אין הוא אפוא תם, אלא טיפש!

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מיד

הרמ"ק מפטולין זי"ע הלך פעם אחת לביל הסדר לשמוע איך שאחד מהכפריים עורך את סדרו. ושמע איך שאמר בתמימותו: "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו" – לא רק צדיק אחד עומד ומבקש מכלה ומתחנן עבורנו, "אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו" – אלא שבכל הדורות ישנם צדיקים שעומדים ומבקשים עבורנו. למחרת כשהגיע אותו כפרי לבית הכנסת ניגש אליו הרבי לאחר התפילה ואמר לו: שמעתי שאתמול פירשת פירוש נפלא את המילים "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו", אך תאמר לי בבקשה אם כן, מה הפירוש ל"והקב"ה מצילנו מידם"? ולא ידע מה להשיב, ואמר לו הרבי, אני אניגד את הפירוש: "והקב"ה מצילנו מידם" – שנחסוך מלהצטרך להגיע אליהם...

כשעלה הרמ"ק רבי **יואל מפאטמר זי"ע** לכהן בפאטמר, התלוננו בפניו על אחד ממושלי העיר שנתפרסם ברשעותו והרע לבני ישראל כמה וכמה פעמים, אמר להם הרבי בדרך צחות: שיראו אם המושל הזה יש לו ידיים!... כי אם יש לו ידיים שיוכל לקחת בהם מתנת כסף, אז בוודאי יכולים לשחדו, כי הלא בשביל זה יש להגויים ידיים בכדי שיוכלו לקבל שוחד מיהודים, וימנעו על ידי זה מלהרע ליהודים...

ויש לפרש בדרך צחות מה שאומרים "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם", והכוונה שהרשעים עומדים עלינו לכלותינו, והעצה להנצל מהם על ידי שיקבלו שוחד בידיהם וזה הפירוש "והקב"ה מצילנו מידם" – על ידי שיש להם ידיים...

אילו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים דיינו

לכאורה מה היה מועיל לעם ישראל, אם הקב"ה היה נותן להם את ממונם של המצרים, ולא היה קורע להם את הים, הרי הם היו ממשיכים להיות משועבדים במצרים? אלא שמעתי מפ"ק מרן אדמו"ר ממשיקולין שליט"א לבאר, דמובא בחז"ל (פסחים קיט.) על הפסוק (דברים יא, ו) "זאת כל היקום אשר ברגליהם". אמר רבי אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. כלומר ממונו של אדם הוא קיום האדם מה שמעמידו על הרגליים. ואם כן כשלקח הקב"ה את ממונם של המצרים ונתנם לישראל, כבר לא היה למצרים את הכוח לשעבדם.

ח"ו בדרשותיו מסביר את הקשר בין ב' המאמרים הללו: דלכן צוה הקב"ה לישראל לשאול ממצרים כלי כסף וכלי זהב, ולא צוה שהמצריים יתנו להם במתנה גמורה, כי רצה הקב"ה להפרע מן המצריים מדה כנגד מדה שיהיו נטבעים בים לעונש על גזירת "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". ואילו היו המצריים נותנים להם כספם וזהבם במתנה גמורה והיו מבינים שנטולים זאת חלק עבודתם ואין דעתם לשוב למצרים כלל, לא היו רודפים אחרי ישראל ולא היה מתקיים בהם מדה כנגד מדה. וזהו שאמר: אילו "נתן" לנו את ממונם,

המשעבדת, ולכן אומרים להם: נכון שנגזר שיעבוד על עם ישראל! אבל מי אמר לכם המצרים להיכנס בכל העסק הזה? מה לאדם זר להתערב בענין שבין אב לבנו?... לכך יצא עליהם הקצף, ונענשו בכל חומר הדין!...

שביעי של פסח

וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים (יג. יח)

ב"הגדה" הובאה מהחלוקת תנאים כמה מכות היו במצרים: רבי עקיבא אומר שהמישים מכות לקו המצרים, שנאמר: "ישלח בם הרוח אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים", הרי שכל מכה היתה מורכבת מחמש מכות, ונמצא שהיו חמישים מכות במצרים. וכמה מכות היו על הים? אם במצרים לקו באצבע ("אצבע אלקים היא"), ובים היתה זו יד ה', שנאמר "יזרא ישראל את היד הגדולה" – נמצא שעל הים לקו פי המש, והיינו מאתיים וחמישים מכות.

כלומר, לדעת רבי עקיבא לקו המצרים בסך הכל שלוש מאות מכות. דבר זה אמר הגה"ק הבן איש חי זי"ע בספרו "אדרת אליהו" – מרומז בלשון הפסוק: "וחמישים עלו בני ישראל" – לאהר חמישים מכות שנחתו על המצרים במצרים, עלו בני ישראל משם. ואילו "ו" החיבור מראה על שש פעמים חמישים, ונמצא שבסך הכל לקו המצרים שלוש מאות מכות במצרים ובים...

ואתה הרם את מטך ונמטה את ירך על הים ובקעהו (יד. טז)

סוד נפלא גילה כאן הגה"ק המקובל האלקי רבי שמשון מאוסטרופוליא זי"ע – שבפסוק זה מרומז שהקב"ה אמר למשה להשתמש ב' שמותיו הוי"ה ואדנ"ת בכדי לבקוע את הים כיצד? "ואתה הרם את מטך" – הרים את תיבת "מטך" אל האותיות שמעליהם, ובכך, מעל האות מ' נמצאת האות נ'. מעל האות ט' נמצאת האות י', מעל האות כ' נמצאת האות ל'. עלה בידך: "ניל". ונמטה את ירך – הוריד את תיבת "ידך" אל האותיות שמתחתיה, ובכך, מתחת האות י' נמצאת האות ט'. מתחת האות ד' נמצאת האות ג', מתחת האות כ' נמצאת האות י'. עלה בידך: "סגני". "על הים" – האותיות שעל תיבת "ים", על האות י' נמצאת האות כ', על האות מ' נמצאת האות נ'. עלה בידך: "בך". יוצא לנו: "ניל" "סגני" "בך" – סה"כ 182 "ובקעהו" – תחלק את מה שבידך לשנים, יוצא 91 שזוהו המספר של שני שמות של הקב"ה שם הוי"ה אדנ"י, וא"כ בצירוף שני שמותיו יתברך הללו נבקע הים.

קריעת ים סוף

מובא במדרש, על הפסוק (תהילים קיד. ג) "הים ראה וינס", מה ראה? "ברייתא דרבי ישמעאל".

ולכאורה צריך להבין, למה כשראה הים את ברייתא דרבי ישמעאל, נבהל מכך וקרע להם את הים? ביאור נפלא על כך שמעתי מאת כ"ק מרן אדמו"ר ממישקולין שליט"א: דמובא במדרש (שמות רבה כא ו) בשעה שבא משה לקרוע את הים, סירב הים בתחילה להיקרע בשביל ישראל, במענה שהוא נברא ביום השלישי והאדם ביום השישי, אמר משה להקב"ה, אין הים רוצה להיקרע, מה עשה הקב"ה נתן ימינו על יד ימינו של משה, ומיד נקרע הים. ולכאורה מה היה היכוה בין משה לים? ומדוע כשנתן הקב"ה ימינו על יד ימינו של משה, מיד נקרע הים? וביאר האור החיים הק' זי"ע בפרשתנו (יד. כז) שתנאי עשה הקב"ה בבריאת העולם, שכל מי שימסור עצמו על לימוד התורה הק' ויהגה בו יומם ולילה, יהיה לו כוח לגזור ולעשות עם הטבע כרצונו. ולכן לא רצה הים להיקרע, כי עדיין בני ישראל לא קיבלו את התורה, וא"כ עוד לא היה הכוח למשה לקרוע את הים. אבל הקב"ה אמר שעל אף שבני ישראל לא קיבלו בפועל את התורה, אולם הם עתידים לקבל את התורה, ולכן יש להם כבר את הכוח למשול על הטבע. וזה מה שהניח הקב"ה ימינו על ימינו של משה, מפני שימינו רומז על התורה כדכתיב (דברים לג. ב) "מימינו אש דת למו" ולכן ככוח התורה שעתידיים בני ישראל לקבל, חייב הים להקרע להם. עכ"ל הק'.

ולפי זה ביאר מרן אדמו"ר שליט"א בטוב טעם – למה כשראה הים את "ברייתא דרבי ישמעאל" נבהל מכך, ונקרע הים. דהרי ברייתא דרבי ישמעאל הוא י"ג מידות שכל התורה נדרשת בהן, ולכן כשראה הים את הברייתא דרבי ישמעאל, שדרכה עתידים עם ישראל ללמוד את כל התורה, מיד נקרע להם, כי הרי יש להם כעת את כוח התורה שדרכה יכולים לשנות את כל הטבע.

במתנה גמורה, לא היו רודפים המצריים אחרינו, וממילא לא היה צורך בקריעת ים סוף, אבל כיון שלא נתן לנו אלא בדרך שאילה, עייז קרע לנו את הים ונפרע מהמצרים מדה כנגד מדה.

זכר למקדש כהלל, כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים, היה כורך מצה ומרור ואוכל ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלהו.

בספר "שפתי מנחם" להגאון רבי מנחם מנדל ברנר שליט"א מפרש באופן נחמד, מדוע דווקא הלל זכה לתקן תקנה זו ושיהא מונצח על שמו לדורות עולם.

דהנה איתא (אבות פ"א. י"ב) "הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". דדרכו של הלל היתה תמיד לקרב את כל הלכות ולאחדם כאחד, וכמאמרם ז"ל (סוכה נג). הלל אומר "אם אני כאן הכל כאן", והפירוש בזה אפשר לומר כהנ"ל, שכשהלל נמצא במקום, אז "הכל כאן", כולם באים, מכיון שבמחיצתו של הלל כולם הרגישו שווים ומקורבים.

וזה גם מה שאמר הלל (שבת לא). לגר שבא אליו וביקשו שילמדו את כל התורה על רגל אחת: "דעלך שני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה". והיינו, יסוד היהדות זהו אחדות וקירוב הלכות, ומה שאתה לא רוצה שיעשו לך, אל תעשה גם לאהריו.

ועל פי זה אפשר לפרש, דהנה 'מצה' מרמז על אנשים בני עליה, ואולם ה'מרור' על אנשים יותר פחותים, ודרכו של הלל היתה לאחד את כולם ולהיות כולם בשווה, ולכן דווקא הלל שאוהב שלום ורודף שלום כרך את המצה והמרור כאחד, להורות לדורות עולם, שצריך תמיד להיות באחדות מופלאה ולאחד את בני עליה והפשוטי עם כאחד, וזכה שיונצח המצוה על שמו...

הד גדיא חד גדיא...

מסופר, כי בעת שהתלקחה על הגה"ק רבי יהונתן אבישיין זי"ע נסע מעירו לעיר אחרת, על אם הדרך, סר ללון בבית מלון אורחים. נקלע הגאון למקום שם לא הכירוהו, ושמע אנשים מדברים אודותיו, ומבקרים את מעשיו. ימים אלו היו ימים שלאחר הפסח, נענה ואמר להם: "רבותי, מזה זמן רב מתקשה אני קושיה גדולה על הפיוט "חד גדיא"? המו אזניכם ושמעו: אם תתבוננו, התחיל ואמר: תראו כי בעצם יש כאן אי צדק בספור: כי השונרא שאכלה את הגדי "דובין אבא בתרי זוזי", עשתה דבר פשע, וממילא "הכלב" שנסך אותה צדק, ולכן המקל שהיכה אותו לא צדק, ואם כן, טוב עשתה האש ששרפה אותו, ולכן, המים לא היו צריכים לכבות את האש, וטוב מאד עשה השור שהענישם ושתה אותם, ועל כן לא היה השוחט צריך לשחוט את השור, וטוב עשה מלאך המוות שנקם בשוחט והרגו,

ואם כן, מדוע העניש הקב"ה את מלאך המוות?

שמעו האנשים ותמהו: אכן, קושיה כברזל! יגעו וחשבו ולא מצאו פתרון. אמר להם רבי יהונתן: אני יתרון לכם! אמנם, יתכן שהחתול אבל את הגדי שלא בצדק, ויש לו לאבא סיבה טובה לכעוס עליו ולהענישו, אבל אם יש סכסוך בין האבא לחתול, מי ביקש מהכלב להתערב בכלל?... ולכן, אותם "כלבים" המתערבים בריב לא להם ומלבים את אש המחלוקת, הם האשמים יותר מכל! אם כן, עכשיו נתחיל עוד פעם את החשבון: צדק המקל שהכה את הכלב, ולכן האש ששרפה אותו לא צדקה, וצדקו המים שכיבוהו, והשור ששתה אותם לא צדק, השוחט ששחטו טוב עשה, ולכן אסור היה למלאך המוות.

הבינו האנשים את הרמז ומיד נפלו לרגליו של רבי יהונתן והבטיחו שיותר לא ילבו ולא ידברו מאומה!...

ועל דרך הסיפור הנ"ל ביאר הגה"ק בעל הבן איש חי זי"ע את קושיית העולם: איזו שייכות יש לפזמון זה עם יציאת מצרים, שכל כך מקפידים לזמרו בסוף ליל הסדר? אלא הדבר יובן על פי הקושיא הבאה: מדוע לקו כל כך המצריים, הלא הקב"ה גזר מראש שהם ישתעבדו בעם ישראל? אלא התירוץ הוא: שבגזירת השעבוד נאמר: "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", ולא ננקב בה איזו שהוא "שם" מיוחד מי תהיה האומה

הדפסת והפצת גליון מורחב זה לע"פ

הרב פנחס בן הרב ראובן ז"ל ברייש – נלב"ע י"ז ניסן תשמ"ט

הונצח ע"י בנו ידידנו הרב הנכבד ראובן ברייש שליט"א

מנכ"ל מוסדות בעלזא בני ברק